

(Adam Balcer). R. Halili wnosi nowe fakty do wiedzy o strukturze etnicznej Albanii wyróżniając zarówno świadomą swą odrębności narodowej mniejszość macedońską i labilną pod względem tożsamości, słowiańskojęzyczną grupę etniczną w okolicach Gollobordy. Rozprawa Adam Balcera uściśla wiele już wcześniej poznanych faktów odnośnie podziałów etnicznych Macedonii i ich ewolucji.

Nie ulega wątpliwości, iż omówiona praca zbiorowa prezentuje rozległe walory naukowe. Po pierwsze, jest dowodem żywego zainteresowania polskich środowisk akademickich szeroko pojętą problematyką macedońską, po drugie, potwierdza umiejętność tworzenia przez polskich badaczy zespołów międzynarodowych dla studiów nad wybranymi problemami, po trzecie zaś, wnosi do obiegu naukowego wiele nowych ustaleń. Całość jest na wysokim poziomie poznawczym i eksplanacyjnym. Ten wręcz transdyscyplinarny tom wpisuje się wieloma ważnymi ustaleniami, zwłaszcza odnośnie do dziejów nowożytnych ziem macedońskich (poza lepiej już poznanymi dziejami antycznymi i najnowszymi Macedonii) i włącza się – bez niewłaściwych intencji – w dysputę między Grecją a Republiką Macedonii o prawo do czerpania z historii i dziedzictwa kraju.

Mirosław Dymarski

Aleksandru Madgearu, *Byzantine Military Organization on the Danube, 10th-12th Centuries*, Brill, Leiden-Boston 2013, ss. 212 [= *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450*, vol. 22].

Prezentowana publikacja to kolejny, dwudziesty drugi tom zasłużonej serii wydawnictwa Brill pod tytułem *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages 450-1450*, redagowanej przez Florina Curtę. Alexandru Madgearu to rumuński historyk⁴, specjalizujący się w badaniach nad wojskowością obszaru naddunajskiego, pracownik Institutul Pentru Studii Politice de Aparare si Istorie Militare w Bukareszcie. W Rumunii znany jest przede wszystkim z kilkutomowej pracy poświęconej kwestiom militarnym w postrzymskiej Dacji²² w III-VII wieku⁵ oraz biografii cesarza Galeriusza⁶, po angielsku wydano natomiast studia dotyczące *Gesta Hungarorum*⁷ oraz popularną pracę wyjaśniającą średniowieczny kontekst współczesnych sto-

⁴ Doktorat uzyskał w 1997 r. na podstawie dysertacji: *Continuitate și discontinuitate culturală la Dunărea de Jos în secolele VII-VIII*, București, 1997, w której poruszył zagadnienie przetrwania elementów cywilizacji rzymsko-bizantyńskiej na terenach zajętych przez Bułgarów w końcu VII w.

⁵ *Istoria militară a Daciei post-romane, 275-376*, Târgoviște, 2008; *Istoria militară a Daciei post-romane, 376-614*, Târgoviște, 2010; *Istoria militară a Daciei post-romane, 275-614*, Târgoviște, 2011.

⁶ *Împăratul Galerius*, Târgoviște, 2012.

⁷ *The Romanians in the Anonymous Gesta Hungarorum. Truth and Fiction*, Centrul de Studii Transilvane (Bibliotheca Rerum Transsilvaniae, XXXIV), Cluj-Napoca, 2005. Wydane wcześniej po

sunków na Bałkanach⁸. Ważnym aspektem jego badań jest bizantyńska obecność na Dunajem. Tej kwestii poświęcił szereg artykułów⁹, a podsumowaniem jego dotychczasowych badań w tym zakresie jest omawiana pozycja. Jest ona uzupełnionym o najnowsze wyniki badań tłumaczeniem wydanej w 2007 w języku rumuńskim książki *Organizarea militară bizantină la Dunăre în secolele X-XII*¹⁰.

Omawiana monografia podzielona została na trzy rozdziały. Pierwszy, wprowadzający (*The Recovery of the Danubian Frontier*, s. 7-58), poświęcony został prześledzeniu zmian zachodzących na terenach naddunajskich i procesowi odzyskiwania przez cesarstwo bizantyńskie granic na Dunaju. Autor rozpoczyna swoją narrację od powstania państwa bułgarskiego w początkach lat osiemdziesiątych VII w., kończy zaś na likwidacji tzw. państwa Komitopuli w 1018. Choć głównym wątkiem jego rozważań są stosunki bizantyńsko-bułgarskie, to podejmuje również kwestie dotyczące polityki Bizancjum wobec Węgrów, Rusów, Chazarów. Szczególnie ciekawymi i oryginalnymi wydają się być w tej części książki rozważania dotyczące kwestii istnienia w delcie Dunaju temu Lykostomion (s. 17-19).

W rozdziale drugim (*The Military Organization of the Danube Region*, s. 59-100) autor analizuje problem wojskowej obecności Bizantyńczyków na Dunajem w X-XII w. W części pierwszej tej partii książki (*The Theme of Dristra (later, Paradunavon)*, s. 59-88) koncentruje swoją uwagę na rekonstrukcji listy osób sprawujących funkcję strategów temowych, katepanów i duksów na wzmiankowanym w tytule rozdziału obszarze. W swoich rozważaniach poza źródłami narracyjnymi autor wykorzystał przede wszystkim materiał sfragistyczny odnaleziony na stanowiskach archeologicznych z terenów naddunajskich, a który w ostatnich dziesięcioleciach uległ zdecydowanemu powiększeniu. Efektem tych prac jest zamieszczona na s. 86-87 lista osób stojących (od lat siedemdziesiątych X w. po schyłek wieku XI) na czele katepanatów: Zachodniej Mezopotamii, Teodoropola; temów: Joannopola (Presławia), Dorostolonu, Drystry, Drystry/miast Paristrionu, i Paradunavonu. W drugiej części

rumuńsku: *Români în opera Notarului Anonim*, Fundația Culturală Română, Centrul de Studii Transilvane, Bibliotheca Rerum Transsylvaniae, XXVII, Cluj-Napoca, 2001.

⁸ *The Wars of the Balkan Peninsula. Their Medieval Origins*, Lanham (Maryland) 2008. Wydane wcześniej po rumuńsku: *Originea medievală a focarelor de conflict din Peninsula Balcanică*, București, 2001.

⁹ Na temat bizantyńskiej obecności nad Dunajem w X-XII w. autor opublikował m.in.: *Expansiunea și decăderea puterii romane în bazinul Mării Negre; Evoluția frontierelor din regiunea Mării Negre în secolele VII-XII*, [w:] *Marea Neagră. State și frontiere. De la sfârșitul Antichității la Pacea de la Paris (1856)*, red. S. Iosipescu, București, 2013, s. 37-68, 69-97; *Mort et renaissance de la vie urbaine à la frontière byzantine du Danube (VIe-XIIe siècles)*, [w:] *Xe Congrès de l'Association Internationale du Sud-Est européen (Paris, 24-26 septembre 2009). Actes. L'homme et son environnement dans le Sud-Est européen*, Paris, 2011, s. 261-273; *The Lykostomion Theme on the Lower Danube (9th century)*, [w:] *Studia Antiqua et Medievalia. Miscellanea in honorem annos LXXV peragentis Professoris Dan Gh. Teodor oblate*, red. D. Aparaschivei, București, 2009, s. 269-277; *Expansiunea bizantină în aria Mării Negre*, „Revista de Istorie Militară 107-108, 2008, ” 3-4 s. 23-33; *Frontiera dunăreană a Imperiului Bizantin în secolul al XII-lea*, „History & Politics” 1, 2008, s. 109-132; *The End of the Lower Danube Limes: a Violent or a Peaceful Process ?*, „Studia Antiqua et Archaeologica” 12, 2006, s. 151-168.

¹⁰ *Organizarea militară bizantină la Dunăre în secolele X-XII*, Târgoviște, 2007.

rozdziału (*The strategoi as City Commanders in the Theme Dristra/Paradunavon*, s. 88-95) autor przeanalizował zagadnienie funkcjonowanie garnizonów wojskowych dowodzonych przez strategów na obszarze Drystry/Paradunavonu. Według rumuńskiego autora siedzibami takich garnizonów były: Presław, Pliska, Warna, Isaccea, Preslawitza (którą utożsamiał w odróżnieniu od innych badaczy z Nufăru), Garwan, Kriwina i Wetren. W ostatniej, trzeciej części tego rozdziału (*The Theme of Sirmium and the New Bulgarian Theme on the Middle Danube*, s. 95-100) A. Madgearu przedstawił zagadnienie funkcjonowania temu Sirmium i organizacji bizantyńskiego systemu wojskowego na granicy z Węgrami, wraz z wprowadzeniem w dzieje konfliktu bizantyńsko-węgierskiego w II poł. XI w. Nie zaprezentował tutaj jednakże nowych interpretacji tych kwestii, opierając się raczej na wcześniejszych ustaleniach badaczy takich jak L. Maksimović, M. Popović czy P. Stephenson.

W rozdziale trzecim (*The Evolution and Function of the Danube Frontier of Byzantium 1000-1204*, s. 101-166) autor skupił się na przedstawieniu dziejów bizantyńskiego systemu obronnego w regionie naddunajskim, chroniącego przed inwazjami Pieczyngów i Kumanów. W pierwszej części (*The Fortifications*, s. 101-115) przeanalizował wyniki dotychczasowych prac archeologicznych, przeprowadzonych w miejscach, gdzie w X-XII w. funkcjonowały bizantyńskie fortyfikacje, m.in. w Mahmudii, Nufăru, Tulcea, Isaccea, Garvăn, Măcin Turcoaia, Piatra Frecăței, Hârșova, Capidava, Hinog, Oltina, Dervent, Dristra, Vetren. Dzięki znaleziskom archeologicznym, przede wszystkim monetom, autor zrekonstruował chronologię powstawania twierdz. Wyniki badań archeologiczne pozwoliły mu również przedstawić ustalenia dotyczące zastosowanych przy ich budowie rozwiązań architektonicznych oraz wyglądu poszczególnych fortyfikacji. Swoje rozważania zilustrował szkicami poglądowymi i mapami. W dwóch kolejnych podrozdziałach (*The Danube Frontier in the 11th Century*, s. 115-144 oraz *The Danube Frontier in the 12th Century*, s. 144-166) rumuński historyk podjął próbę zrekonstruowania dziejów granicy naddunajskiej w XI-XII w. i roli, jaką odegrały tamtejsze systemy fortyfikacyjne w zmaganiach z najazdami Pieczyngów i Kumanów oraz wojnami przeciwko Węgom prowadzonymi przez Jana II i Manuela. W części tej znajdziemy wiele cennych fragmentów, dotyczących m.in. zagadnienia tzw. Nowej Anglii, czyli istniejącego rzekomo w końcu XI w. nad Morzem Czarnym terytorium zarządzanego przez angielskich najemników, problemu pochodzenia braci Piotra i Asena, czy też kwestii ewentualnej podległości części terytorium późniejszej Mołdawii władcom Halicza.

Tekst główny rozprawy wzbogacony został o bibliografię (s. 173-198) oraz indeksy: osób (s. 199-203), nazw geograficznych (s. 204-209), źródeł (s. 210) oraz autorów współczesnych (s. 211-212). Poszczególne analizy zilustrowano licznymi mapami regionu naddunajskiego.

Praca rumuńskiego uczonego oparta została na pełnym materiale źródłowym, który wnikliwie analizuje, dochodząc do oryginalnych konstatacji. Autor dobrze orientuje się w literaturze przedmiotu (choć dziwi np. brak prac: Srdana Pirivatrića, *Samuilova država. Obim i karakter*, Beograd 1998 czy Daniela Ziemanna, *Vom Wandervolk zur Großmacht. Die Entstehung Bulgariens im frühen Mittelalter (7.-9. Jh.)*, Köln-

Wiemar-Wien 2007), choć w tej sferze widoczna jest nieobecność prac polskich uczonych, pomijając niektóre teksty, które ukazały się w językach kongresowych. Z obowiązku recenzentów chcielibyśmy zwrócić uwagę na kilka kwestii szczegółowych, zresztą drugorzędnych które naszym zdaniem wymagają zdania komentarza.

Nie jest wcale oczywiste, że region Zagory został przekazany Bułgarom przez Justyniana II w 705 r. w zamian za udzieloną mu pomoc przy odzyskaniu tronu. Zdania, co do tego, wbrew temu co można byłoby sądzić z kategorycznego stwierdzenia Madgearu (s. 11), są podzielone, a literatura dotycząca tej kwestii jest dość bogata. Najmniej argumenty przeciw temu, że Zagora przyłączona została do Bułgarii w 705 r. przedstawiła Genoveva Cankova-Petkova (*O territori bolgarskogo gosudarstva VII-IX vekov*, Vizantijskij Vremennik 17, 1960, s. 129-139). Pogląd przeciwny reprezentuje z kolei m.im.: Krasimira Gagova (*Bulgarian-Byzantine Border in Thrace from the 7th to the 10th Century (Bulgaria to the South of the Haemus)*, Bulgarian Historical Review 1986, 1, s. 67 oraz *Trakija prez bǎlgarskoto srednovekovie (istoričeska geografija)*, Sofija 1995, s. 23-25).

Wbrew temu, co twierdzi Autor nie ma w źródłach mowy o ataku Bizancjum na Bułgarię w 863 r., a tym bardziej o tym, że Borys został pokonany i nawrócony na chrześcijaństwo („Boris was defeated and converted to Christianity” – s. 16). Jak wykazał to ponad czterdzieści lat temu Tadeusz Wasilewski, Borys złożył obietnicę przyjęcia chrztu cesarzowi bizantyńskiemu Michałowi III nie w konsekwencji zwycięskiej wyprawy Bizantyńczyków na Bułgarię, ta bowiem rozegrała się w 855/856, a obawy przed siłą bizantyńskiego oręża, a także trudną sytuacją żywnościową na ziemiach bułgarskich, będącą konsekwencją lat nieurodzaju¹¹.

Trudno orzec na jakiej postawie A. Madgearu twierdzi, że Symeon w początkach wojny bułgarsko-bizantyńskiej przejął Mesembrię i Anchialos (s. 20). Co prawda Bułgarzy w początkowej fazie wojny pokonali wojska bizantyńskie w bitwie we wschodniej Tracji, która wówczas wchodziła w skład temu Macedonia, ale mimo zwycięstwa szybko się wycofali, nie uzyskując trwałych nabytków terytorialnych¹².

Wydaje się, że A. Madgearu przecenia znaczenie Kalokira w wydarzeniach roku 969 r. Na ten temat pisał niedawno Andrzej Poppe (*Svjatoslav The Glorious and the Byzantine Empire*, [w:] *Byzantium, New Peoples, New Powers: the Byzantino-Slav Contact Zone, from the Ninth to the Fifteenth Century*, ed. M. Kaimakamova, M. Salamon, M. Smorağ Różycka, Cracow 2007, s. 133–137), uznając wątek ambicji cesarskich Kalokira jedynie za wymysł Leona Diakona, zwolennika rodu Fokasów, który w ten sposób chciał ukryć współpracę Bardasa Fokasa ze Światosławem.

Nie wydaje się słuszne stwierdzenie, że: “Samuel stał się carem Bułgarii w 997 ponieważ Romanos, brat byłego cara Borysa II był niewybieralny, gdyż był wykastrowany” (“Samuel became emperor of Bulgaria in 997 because Romanos, the brother

¹¹ T. Wasilewski, *Bizancjum i Słowianie w IX wieku. Studia z dziejów stosunków politycznych i kulturalnych*, Warszawa 1972, s. 120nn.

¹² M.J. Leszka, *Symeon I Wielki a Bizancjum. Z dziejów stosunków bułgarsko-bizantyńskich w latach 893-927*, Łódź 2013, s. 76-80.

of the former emperor Boris II was ineligible, since he had been castrated") (s. 47). Wystarczy stwierdzić, że Roman miał zostać eunuchem, według niepewnych zresztą, źródeł jeszcze w latach sześćdziesiątych, to dlaczego Samuel miałby czekać ze swoją koronacją akurat do 997 r.? Szerzej na temat wyniesienia Romana do godności cara Bułgarii pisał Stanisław Rek (*Geneza tytułu carskiego w państwie zachodniobułgarskim*, „Balcanica Posnaniensia”, II, 1985, s. 51-57).

Nie wydaje się właściwe określanie Tedora-Piotra, jak również Asena mianem *Vlach ruler* (s. 199) czy *ruler of the Vlach* (s. 202). Rumuński uczony jakby zapomniał, że bez względu na to jakie było etniczne pochodzenie braci Asenów, co do którego nie ma pełnej jasności, to stanęli oni po zwycięskim powstaniu przeciw Bizancjum na czele państwa bułgarskiego i byli bułgarskimi władcami. Dziwi (choć może w kontekście głoszonych poglądów nie aż tak bardzo), że w swoich rozważaniach dotyczących pochodzenia Asenów (s. 159-162) pominął fundamentalną, jak się wydaje, pracę Iwana Bożiłowa *Familijata na Asenevci (1186-1460) genealogija i prosopografija* (Sofija 1994).

Powyższe drobne uwagi nie wpływają na wysoką ocenę monografii Aleksandru Madgearu, która stanowi interesującą próbę ukazania bizantyńskiej obecności militarnej nad dolnym Dunajem w VII – XII, ze szczególnym uwzględnieniem wzmiankowanego w tytule, okresu X-XII w. Z pewnością odegra ona inspirującą do dalszej naukowej dyskusji rolę. Nie bez znaczenia jest i to, że pozwala ona zapoznać się z ustaleniami nauki rumuńskiej - w interesujących autora kwestiach - które nie zawsze trafiają do międzynarodowego obiegu naukowego.

Błażej Cecota, Mirosław J. Leszka

Marta Chaszczewicz-Rydel, *Obrazy Bałkanów. Mity, stereotypy, nowa imagologia*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2013, ss. 339.

Wśród prac naukowych wydawanych w Polsce, a poświęconych różnorodnym zagadnieniom związanym z Półwyspem Bałkańskim i wybranym obszarem tej przestrzeni w ciągu ostatnich kilku lat¹³, niepostrzeżenie przemknęło studium Marty

¹³ Wymieniam kilka tylko tytułów, by wskazać jak wielka jest różnorodność podejmowanej problematyki związanej Bałkanami: K. Jurczak, *Dylematy zmiany. Pisarze rumuńscy XIX wieku wobec ideologii zachowawczej*, Wyd. UJ, Kraków 2011, ss. 243; D. Wybranowski, *Między niepodległością a dezintegracją. Bośnia i Hercegowina w XX i XXI wieku*, Wyd. Volumina, Szczecin 2011; J. Rubacha, *Bułgaria na przełomie XIX i XX wieku. Bułgarskie metamorfozy w publikacjach „Świata Słowiańskiego” (1905-1914)*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2012, ss.575; J. Muś, *Bośnia i Hercegowina. Etnopolityczne podziały i ich uwarunkowania*, Wyd. KUL, Lublin 2013, ss. 174; *Misja bułgarska zmarłychwstańców: 150 lat w służbie Kościołowi i społeczeństwu*, red. W. Misztal, W. Mleczko, Wyd. Naukowe Uniwersytetu JP II, Kraków 2013, ss. 186; *Balkany Zachodnie między przeszłością a przyszłością*, red. P. Chmielewski, S. L. Szczesio, Wyd. UŁ, Łódź 2013, ss. 596; M. Kawka, P. Planeta, *Dyskursy*